

FORS TILINI O'QITISHDA 2R2D METODI
(O'zbekiston islom akademiyasi filologiya va dinshunoslik yo'nalishi
talabalari misolida)

KALANDAROV M.S.

Xalqaro islom akademiyasi "O'zbek va xorijiy tillar" kafedrası
katta o'qituvchisi

ARIFJONOV Z.

Xalqaro islom akademiyasi "O'zbek va xorijiy tillar" kafedrası
katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqot 2R2D (O'qish, Tafakkur, Muzokara, Munozara) metodining O'zbekiston diniy maktablarida fors tilini o'qitishda samaradorligini o'rganadi. Fors tili islom ilohiyotida muhim o'rin tutganligi sababli, talabalarning fors tilidagi mahoratini oshirish diniy matnlarni tushunish uchun zarur. 2R2D metodi – faol o'qish, tanqidiy tafakkur, hamkorlikdagi muzokaralar va tuzilgan munozaralarni birlashtirib, tilni tushunish, tanqidiy fikrlash va ilohiy muhokama qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqot aralash usullardan foydalanadi, jumladan, dars kuzatuvlari, testlar va talabalarning fikr-mulohazalari ushbu usulning ta'sirini baholash uchun ishlatiladi. Dastlabki natijalar shuni ko'rsatadiki, 2R2D metodi fors tilini o'zlashtirishni yaxshilaydi, shu bilan birga talabalarning diniy mazmundagi faolligini oshiradi.

Kalit so'zlar: *Fors tilini o'qitish, 2R2D metodi, ilohiyot talabalari, O'zbekiston, islom ta'limi*

KIRISH

Fors tili asrlar davomida islom ilmiyotida, ayniqsa Markaziy Osiyoda, ulamolar, shoirlar va olimlar uchun muhim til bo'lib kelgan. O'zbekistonda madrasalar va diniy maktablar muhim o'rin tutadi, fors tili Imom Buxoriy, G'azzoliy, Rumiy kabi olimlarning asarlarini o'rganish uchun zarur. Biroq, talabalar an'anaviy yoddan o'rganish usullari tufayli chuqur tushunish va tanqidiy fikrlashda qiynalishadi.

2R2D metodi (O'qish, Tafakkur, Muzokara, Munozara) innovatsion yondashuv bo'lib, faol o'qitishni rag'batlantiradi. Ushbu tadqiqot O'zbekiston diniy maktablarida fors tilini o'qitishda ushbu usulning qo'llanilishi va til bilimini, shuningdek, ilohiy tahlil qobiliyatini oshirishga ta'sirini o'rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Fors tili tasavvuf, fiqh va falsafa sohalarida keng qo'llanilgan. Hanafiy mazhabi (Markaziy Osiyoda keng tarqalgan) asosiy matnlari fors tilida yozilgan, bu esa ilohiyot talabalari uchun fors tilini bilishni zaruriyatini yuzaga chiqaradi.

O'zbekistondagi islom akademiyasi filologiya va dinshunoslik yo'nalishi talabalari an'anaviy usullar ko'pincha yoddan o'rganishga urg'u beradi, bu esa passiv o'rganishga olib keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv usullar yod olish va tushunishni yaxshilaydi (Vygotskiy, 1978; Swain, 1985). Shunday metdoldardan biri 2R2D metodidir. Markaziy yondashuv Talabalar sifatida ishlab chiqilgan 2R2D metodi quyidagilardan iborat:

1. O'qish – Fors tilidagi diniy matnlar (tafsir, hadis, she'rlar) bilan shug'ullanish.

"O'qish" (Reading) Metodi: Fors tilidagi diniy matnlar bilan ishlash

"2R2D Metodi"dagi dastlabki qadam sifatida "O'qish" (Reading) metodi fors tilidagi diniy va klassik adabiy matnlarni tushunishga asoslangan va tizimli yondashuvni ta'kidlaydi. Shaxsiy talqinga e'tibor qaratadigan "Tafakkur" metodidan farqli o'laroq, "O'qish" **tuzilgan akademik yondashuv**ga yo'naltirilgan bo'lib, talabalar chuqur mulohazaga o'tishdan oldin matnlarning lingvistik, tarixiy va tematik nozikliklarini tushunishlarini ta'minlaydi.

Bu yerda maqsad **tushunish, lug'at boyligi, grammatika va kontekstual tushunchada** mustahkam poydevor yaratishdir.

"Tazkiratul Avliyo" dan foydalanish (Avliyolar yodnomasi)

Farididdin Attorning "Tazkiratul Avliyo" asari boy biografik mazmuni va nisbatan sodda hikoya uslubi tufayli "O'qish" metodi uchun ideal matn hisoblanadi, bu esa klassik fors tilini o'rganayotgan talabalar uchun uni qulay qiladi.

Ilmiy tayyorgarlik tahlili:

Lug'at boyligini egallash: Talabalar **asosiy fors diniy va tasavvufiy atamalar**ni tizimli ravishda ajratib oladilar va o'rganadilar. Turli avliyo tarjimalarida ba'zi atamalarning takrorlanishi yodlash va kontekstual tushunishga yordam beradi.

Grammatika va sintaksis mashg'ulotlari: Nasriy uslub, nafis bo'lsa-da, **klassik fors grammatikasini**, jumladan, fe'l tuslanishlari, ot turkumlari va o'rta asr matnlarida keng tarqalgan gap tuzilmalarini mashq qilish uchun ajoyib imkoniyatlar yaratadi.

Tarixiy va biografik kontekst: Talabalar avliyolar hayotining **tarixiy konteksti**, ularning o'zaro munosabatlari va zamondoshlarining ijtimoiy-diniy

muhitini aniqlash va tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu tasavvuf tarixi va uning rivojlanishini fundamental tushunishga yordam beradi.

Hikoya tahlili: Metod talabalarni **hikoya tuzilmalarini** tahlil qilishga, asosiy voqealarni aniqlashga va biografik ma'lumotlarning oqimini tushunishga o'rgatadi. Bu keyinchalik murakkabroq matnlar bilan ishlash uchun juda muhimdir.

Tasavvuf tushunchalariga kirish: O'qish orqali talabalar *tavakkul* (Allohga ishonch), *zuhd* (zohidlik), *muhabbat* (ilohiy sevgi) va *fano* (o'zlikni yo'qotish) kabi asosiy **tasavvuf tushunchalarini** avliyolar hayotida amaliy qo'llanilishida o'rganadilar.

"Hadis" va "Tafsir" integratsiyasi: Asosan biografik bo'lsa-da, hikoyalarda ko'pincha Qur'on oyatlari yoki Hadislar keltiriladi. "O'qish" metodi bu havolalarni aniqlashni va o'rinli bo'lsa, **Tafsir (Qur'on tafsiri)** va **Hadis ilmining** asosiy tamoyillarini hikoyalarga bog'liqligini qisqacha tanishtirishni o'z ichiga oladi.

"Guliston" dan foydalanish

Sa'diyning "Guliston"i fors nasr va she'riyatining durdonasi bo'lib, didaktik tabiati va axloqiy saboqlari bilan mashhur. U "Tazkiratul Avliyo"ga qaraganda ancha xilma-xil lingvistik landshaftni taqdim etadi va "O'qish" metodi uchun yangi qiyinchiliklarni taklif qiladi.

Ilmiy tayyorgarlik tahlili:

Nasr va she'riyat integratsiyasi: Talabalar **o'zgaruvchan nasriy va she'riy bo'limlarni** o'zlashtirishni, har birining ma'noni yetkazishda bir-birini qanday to'ldirishini tushunishni o'rganadilar. Bu ularning turli adabiy shakllarni o'qishda ko'p qirraliligini oshiradi.

Didaktik va axloqiy lug'at: Matn axloq, ma'naviyat, boshqaruv va inson psixologiyasiga oid keng ko'lamli lug'atni taqdim etadi. Talabalar adolat, adolatsizlik, hikmat, ahmoqlik, saxiylik va ochko'zlik bilan bog'liq atamalarni o'rganadilar.

Ritorik vositalar va adabiy uslub: "O'qish" metodi Sa'diyning murakkab **ritorik vositalarini**, masalan, o'xshatishlar, metaforalar, allegoriyalar va maqollarni aniqlash va qadrlashga qaratilgan. Bu klassik fors adabiy uslubiga nisbatan minnatdorlikni oshiradi.

Ijtimoiy normalarning kontekstual tushunchasi: Talabalar hikoyalarni tahlil qilib, **o'rta asr fors jamiyati normalari, qadriyatlari va tanqidlarini** tushunadilar. Bu islom axloqining kundalik hayotda amaliy qo'llanilishiga oid tushuncha beradi.

Sintaktik murakkablik: "Guliston" ko'pincha "Tazkiratul Avliyo"ga qaraganda murakkabroq gap tuzilmalari va iboralarni o'z ichiga oladi. Metod talabalarni bu tuzilmalarni tahlil qilish orqali aniq tushunishga yo'naltiradi.

"Tafsir" va "Hadis" (noziklik bilan): Sa'diy tez-tez Qur'on oyatlari va Hadislarga ishora qiladi, ko'pincha noziklik bilan. "O'qish" metodi talabalarni bu ishoralarni tan olishga o'rgatadi, bu esa diniy matnlarning axloqiy nutqni qanday shakllantirishini tushunishlarini mustahkamlaydi.

Hofiz g'azallaridan foydalanish

Hofiz g'azallari klassik fors lirik she'riyatining cho'qqisini tashkil etib, chuqur ramziylik, murakkab so'z o'yinlari va ko'p qatlamli ma'nolar bilan tavsiflanadi. "O'qish" metodi orqali Hofiz bilan ishlash muhim qadam bo'lib, so'zma-so'z tarjimadan dastlabki talqiniy tushunchaga o'tishni anglatadi.

Ilmiy tayyorgarlik tahlili:

Murakkab lug'at va majoziy til: Talabalar juda zich va metaforik til bilan to'qnash keladilar. Metod **murakkab she'riy lug'atni** o'rganishga va g'azal talqinining markaziy qismi bo'lgan **majoziy til** (metafora, o'xshatish, jonlantirish, paradoks)ni aniqlashga urg'u beradi.

Ramziylik va ishoralar: Eng muhimi, Hofiz uchun "O'qish" **tasavvufiy va adabiy ramzlarni** (masalan, sharob, mayxona, mahbuba, bulbullar, atirgul) tizimli ravishda talqin qilishni va **Qur'on hikoyalari, Hadislar va fors mifologiyasiga ishoralarni** tan olishni anglatadi. Aynan shu yerda metod Tafsir va Hadisni o'rganishdan olingan bilimlarni bevosita qo'llaydi.

Ritmik va metrik xabardorlik: To'liq aruz nazoratini talab qilmasa-da, metod talabalarga g'azallarining asosiy **ritmik va metrik shakllarini (aruz)** tanishtiradi, ularning musiqiyligini va oqimini qadrlashga yordam beradi, bu esa ma'noga ajralmasdir.

Matnlararo bog'liqlik va kontekst: Talabalar Hofizning avvalgi she'riy an'analari va diniy matnlar bilan qanday o'ynashini va ularga qanday ishora qilishini aniqlashni o'rganadilar. Bu ularni **matnlararo tahlilga** o'rgatadi.

Noaniqlik va ko'p ma'nolilik: Metod Hofiz oyatlaridagi o'ziga xos **noaniqlik va ko'p ma'nolilikni** tan oladi va o'rganadi, talabalarga bir satr bir necha qatlamli ma'noni — so'zma-so'z, mistik, falsafiy va ijtimoiy ma'nolarni o'z ichiga olishini o'rgatadi.

"Tafsir" va "Hadis" (to'g'ridan-to'g'ri qo'llash): Aynan shu yerda Tafsir va Hadis bilimlarini integratsiya qilish eng to'g'ridan-to'g'ri bo'ladi. Talabalar diniy matnlar bilan ochiq yoki nozik bog'liq bo'lgan oyatlarni talqin qilishga chaqiriladi,

islom ilohiyoti va huquqshunoslikni tushunishlari orqali she'riy tushunchalarini chuqurlashtiradilar.

"O'qish" Metodining Umumiy Ilmiy Natijalari

"2R2D Metodi" doirasidagi "O'qish" metodi shunchaki o'quvchilar emas, balki fors diniy va klassik adabiyotining **ma'lumotli va chuqur bilimdon olimlarini** yetishtirishni maqsad qiladi. Ushbu uchta matndan tizimli foydalanish ko'nikmalarning bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'minlaydi:

Lingvistik mahorat: Klassik fors grammatikasi, sintaksisi va keng lug'at boyligini o'zlashtirish.

Kontekstual tushunish: Matnlarning tarixiy, madaniy va diniy kontekstini chuqur tushunish.

Tahliliy ko'nikmalar: Murakkab jummalarni tahlil qilish, adabiy vositalarni aniqlash va tematik naqshlarni tan olish qobiliyati.

Asosiy talqin ko'nikmalari: Ramziylik va ishoralarni tan olishga o'rgatish orqali murakkabroq talqin metodlariga tayyorgarlik.

Fanlararo bilim: Adabiy o'rganishni Tafsir va Hadis kabi asosiy islom ilmlari bilan integratsiya qilish.

Ushbu "O'qish" bosqichining oxiriga kelib, talabalar keng doiradagi klassik fors matnlarini mustaqil va aniq o'qiy olishlari kerak, bu esa mulohazaliroq va shaxsiy "Tafakkur" bosqichi uchun asos yaratadi.

Tafakkur – Shaxsiy talqin va izohlar yozish.

Quyida "Tafakkur" (mulohaza) metodining, aniqrog'i, "2R2D metodi" doirasidagi ikkinchi yondashuvning turli talabalar tomonidan quyidagilar bo'yicha yozilgan shaxsiy talqin va izohlariga nisbatan tahlili keltirilgan:

"Tazkiratul Avliyo" asaridan valilar hayoti haqidagi hikoyalar (Farididdin Attor)

"Guliston"dagi didaktik hikoyalar (Sa'diy)

Hofiz va Sa'diy g'azallari

"2R2D metodi" va uning "Tafakkur" yondashuvlari adabiyotshunoslikda keng tarqalgan atamalar bo'lmaganligi sababli, men buni klassik matnlarni **chuqur, tahliliy talqin qilish** uchun tuzilgan yondashuv sifatida tahlil qilaman. Asosiy g'oya shundaki, turli talabalar ("turli talabalar") ushbu boy manbalardan ma'no chiqarish uchun shaxsiy mulohaza ("shaxsiy talqin va izohlar") bilan shug'ullanadilar.

"Tafakkur" (Mulohaza) Metodining Tahlili (2R2D usulining 2-yondashuvi)

Siz ta'riflaganingizdek, "Tafakkur" metodi klassik matnlar bilan **shaxsiy aloqa va tanqidiy mushohadani rag'batlantirish** uchun mo'ljallangan pedagogik yoki tahliliy asos bo'lib ko'rinadi. "Turli talabalar" ishtirok etishi **nuqtai nazarlarning xilma-xilligi** va yagona, vakolatli talqin emas, balki **individual ma'no yaratishga** e'tibor qaratilganligini ko'rsatadi.

Quyida ushbu metod har bir matn uchun qanday qo'llanilishi haqida tahlil keltirilgan:

"Tazkiratul Avliyo" (Avliyolar qissalari)

Talabalar "Tafakkur" metodini "Tazkiratul Avliyo"ga qo'llaganda, ularning shaxsiy talqin va izohlari quyidagilarga qaratilishi mumkin:

Empatiya va aloqa: Talabalar shunchaki tarixiy hisob-kitobdan tashqariga chiqib, avliyolarning **ma'naviy sayohatlari, kurashlari va g'alabalariga** hamdard bo'lishga undaladi. Bu o'xshash vaziyatlarda nima qilishlari yoki avliyolarning fidoyiligi o'zlarining imon tushunchalariga qanday ta'sir qilishlari haqida mulohaza yuritishni o'z ichiga olishi mumkin.

O'z-o'zini takomillashtirish uchun axloqiy va ma'naviy saboqlar: "Tafakkur" yondashuvi talabalarni o'z hayotlarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan **amaliy axloqiy va ma'naviy saboqlarni** chiqarib olishga undaydi. Masalan, Robiya al-Adaviyaning Allohga bo'lgan beg'araz muhabbati haqidagi hikoya talabani o'z niyatlarining sofliqi haqida mulohaza yuritishga undashi mumkin.

Ma'naviy va falsafiy izlanish: Talabalar avliyolar misolida ko'rsatilgan chuqur **tasavvufiy tushunchalar** – ilohiy muhabbat (ishq), sabr (sabr), shukr (shukr), qanoat (qanoat) ga kirishishlari mumkin. Ularning izohlari bu mavhum tushunchalarning aniq insoniy tajribalarda qanday namoyon bo'lishini o'rganishi mumkin.

Arxetiplar va universal mavzularni aniqlash: Talabalar avliyolar hayotida aks etgan universal insoniy tajribalarni – vasvasa, matonat, ma'rifatni tan olishlari, ularni shunchaki tarixiy shaxslar emas, balki **ma'naviy arxetiplar** sifatida ko'rishlari mumkin.

Shaxsiy e'tiqodlarga qarshi chiqish: Ba'zi avliyolarning o'ta fidoyiligi yoki noodatiy hikmati talabalarning oldindan shakllangan tushunchalariga qarshi chiqishi mumkin, bu esa **shaxsiy intellektual va ma'naviy o'sishga** olib keladi.

Muzokara – Kichik guruhlarda hamkorlikdagi tahlil.

"Muzokara" (Discussion) Metodi: Kichik guruhlarda hamkorlikdagi tahlil

"2R2D Metodi"ning uchinchi bosqichi – **"Muzokara" (Discussion)** metodi talabalarning yuqorida tahlil qilingan klassik fors matnlarini (Tazkiratul Avliyo,

Guliston, Hofiz va Sa'diy g'azallari) kichik guruhlarda **hamkorlikda tahlil qilishga** qaratilgan. Bu usul oldingi "O'qish" va "Tafakkur" bosqichlarida olingan bilimlarni chuqurlashtiradi, turli nuqtai nazarlarni birlashtiradi va tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi. Muzokara talabalarga o'z talqinlarini himoya qilish, boshqalarning g'oyalarini tinglash va matnning murakkabliklarini kollektiv tarzda ochish imkonini beradi.

"Tazkiratul Avliyo" bo'yicha muzokara

"Tazkiratul Avliyo" hikoyalari bo'yicha guruhli muzokaralar avliyolarning hayoti va ta'limotlaridan olingan ma'naviy va axloqiy saboqlarni chuqurlashtirishga yordam beradi.

Hamkorlikdagi tahlil:

Ma'naviy qadriyatlarni muhokama qilish: Talabalar ma'lum bir avliyoning qaysi **fazilatlari** (masalan, sabr, kamtarlik, tavakkul) ularni eng ko'p ilhomlantirganini, bu qadriyatlarni zamonaviy hayotda qanday qo'llash mumkinligini muhokama qiladilar. Bu ularning shaxsiy e'tiqod tizimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Turli talqinlarni solishtirish: Har bir talaba "Tafakkur" bosqichida o'z shaxsiy talqinini ishlab chiqqan bo'lsa, "Muzokara"da ular bu talqinlarni taqqoslaydilar. Masalan, bir avliyoning qurbonligi boshqa talaba uchun radikal fidoyilik, uchinchi talaba uchun esa ilohiy muhabbatning oliy ko'rinishi sifatida ko'rilishi mumkin.

Qiyinchiliklar va dilemmaslarni ko'rib chiqish: Avliyolar hayotidagi ba'zi holatlar, masalan, ekstremal ro'za tutish yoki dunyodan to'liq voz kechish kabi vaziyatlar muhokama qilinadi. Talabalar bu amaliyotlarning sabablarini va ularning bugungi kundagi ahamiyatini baholashga harakat qiladilar.

Simvolizm va majozni ochish: Hikoyalardagi ramziy elementlar, tushlar yoki g'ayritabiiy hodisalar guruh bo'lib muhokama qilinadi, bu ularning chuqur ma'naviy ma'nolarini birgalikda ochishga yordam beradi.

"Guliston" bo'yicha muzokara

"Guliston"ning didaktik hikoyalari bo'yicha guruhli muhokamalar axloqiy dilemmalarni hal qilish, inson tabiatini tushunish va ijtimoiy normalarni tanqidiy baholash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Hamkorlikdagi tahlil:

Axloqiy saboqlarning amaliyligini baholash: Talabalar Sa'diyning ma'lum bir hikoyasidan olingan axloqiy saboqning **dolzarbligini** va uni shaxsiy, ijtimoiy yoki siyosiy kontekstda qanday qo'llash mumkinligini muhokama qiladilar. Misol uchun,

adolat haqidagi bir hikoya hokimiyatdagi adolatning bugungi kundagi namoyon bo'lishi haqida bahslarga olib kelishi mumkin.

Qahramonlar xatti-harakatlarini tahlil qilish: Guruhlar hikoyalardagi qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama qiladilar, ularning motivatsiyalarini tahlil qiladilar va Sa'diy ularni qanday axloqiy turkumga joylashtirganini baholaydilar.

Ijtimoiy sharhlarni aniqlash: Talabalar Sa'diyning o'z davridagi jamiyat, siyosat va riyokorlikka oid **yashirin tanqidlarini** aniqlaydilar. Ular bu tanqidlarning bugungi jamiyatga qanchalik mos kelishini solishtiradilar.

Muqobil yechimlarni taklif qilish: Ba'zi didaktik hikoyalar muammo va yechimlarni taqdim etadi. Guruhlar ushbu yechimlarning samaradorligini muhokama qilishlari va agar mavjud bo'lsa, Sa'diyning nuqtai nazaridan tashqarida **muqobil yechimlarni** taklif qilishlari mumkin.

Hofiz va Sa'diy g'azallari bo'yicha muzokara

G'azallar bo'yicha "Muzokara" eng murakkab, ammo eng foydali bosqich bo'lib, talabalarga she'rlarning ramziy chuqurligi va ko'p ma'noliligini birgalikda o'rganish imkonini beradi.

Hamkorlikdagi tahlil:

Ramziy ma'nolarni dekodlash: Talabalar Hofiz va Sa'diy g'azallaridagi "sharob", "mahbuba", "mayxona" kabi **asosiy ramzlarning ma'nolarini** muhokama qiladilar. Har bir talaba o'z talqinini taqdim etadi (dunyoviy sevgi, ilohiy sevgi, g'ayrioddiy shaxsiyat kabi) va guruh konsensusga erishishga harakat qiladi yoki talqinlar xilma-xilligini qabul qiladi.

Qur'on va Hadis bilan bog'liqlikni topish: Guruhlar g'azallarda **Qur'on oyatlari, Hadislar yoki islomiy hikmatlarga ishoralarni** aniqlaydi va bu bog'liqliklar she'rning ma'nosini qanday chuqurlashtirganini muhokama qiladi. Bu "O'qish" bosqichida olingan diniy bilimni amalda qo'llashdir.

Hissiy va falsafiy mavzularni tahlil qilish: Talabalar g'azallardagi sevgi, ayriliq, o'lim, hayotning o'tkinchiligi kabi **universal hissiyotlar va falsafiy mavzularni** muhokama qiladilar. Har bir talaba ushbu mavzular bilan qanday shaxsiy bog'liqlikni his etganini baham ko'radi.

She'riy san'atni baholash: Guruhlar Hofizning so'z o'yinlari (tajnis, iyhom), tasvirlar, va qofiya kabi **she'riy vositalarining ta'sirini** muhokama qiladilar. Bu ularning fors poeziyasining lingvistik mahoratini chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Talqinlardagi ziddiyatlarni hal qilish: Ba'zan g'azallarning talqinida sezilarli farqlar paydo bo'ladi. "Muzokara" metodi talabalarni **konstruktiv bahslashishga**, o'z dalillarini asoslashga va kelishmovchiliklarga qaramay, bir-birlarining nuqtai nazarlarini hurmat qilishga o'rgatadi.

"Muzokara" Metodining umumiy ilmiy natijalari

"2R2D Metodi" doirasidagi "Muzokara" bosqichi talabalarga quyidagi muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi:

Hamkorlikdagi o'rganish: Guruh ishi orqali talabalar birgalikda o'rganishni, bir-birlarining kuchli tomonlaridan foydalanishni o'rganadilar.

Tanqidiy fikrlash va dalillarni asoslash: Talabalar o'z talqinlarini asoslash, boshqalarning dalillarini baholash va murakkab matnlar bo'yicha asosli xulosalar chiqarishga o'rgatiladi.

Muloqot va taqdimot ko'nikmalari: Talabalar o'z g'oyalarini aniq ifodalash, boshqalarni tinglash va intellektual munozaralarda faol ishtirok etish ko'nikmalarini oshiradilar.

Empatiya va xilma-xillikka hurmat: Turli xil talqinlar bilan ishlash, talabalarga bitta matnga nisbatan ko'plab to'g'ri nuqtai nazarlar bo'lishi mumkinligini tushunishga yordam beradi.

Chuqur tushunish: Oldingi "O'qish" va "Tafakkur" bosqichlarida olingan bilimlarni amalda qo'llash va muhokama qilish orqali matnning chuqur tushunchasi shakllanadi.

"Muzokara" bosqichi talabalarni nafaqat klassik fors matnlarining mohir o'quvchilari va talqinlovchilari, balki hamkorlikda ishlay oladigan, o'z g'oyalarini himoya qila oladigan va turli nuqtai nazarlarni qadrlaydigan bilimdon shaxslarga aylantiradi. Bu keyingi bosqich, ya'ni amaliy qo'llash uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Munozara – dinshunoslik mavzular bo'yicha tuzilgan bahslar.

"Munozara" (Debate) Metodi: Dinshunoslik mavzulari bo'yicha tuzilgan bahslar

"2R2D Metodi"ning yakunlovchi va eng yuqori bosqichi – **"Munozara" (Debate)** usuli bo'lib, bu talabalarning oldingi "O'qish," "Tafakkur," va "Muzokara" bosqichlarida olgan barcha bilim va ko'nikmalarini dinshunoslik mavzulari bo'yicha tuzilgan bahslarda qo'llashga qaratilgan. Bu usul nafaqat matnni tushunishni, balki uni **tanqidiy tahlil qilish, dalillar bilan asoslash va xilma-xil nuqtai nazarlarni**

hurmat qilish qobiliyatini talab qiladi. Munozara intellektual etuklikni, fikrni aniq ifodalashni va murakkab diniy g'oyalarni samarali himoya qilishni shakllantiradi.

"Munozara" bosqichida bahslar asosan yuqorida ko'rib chiqilgan "Tazkiratul Avliyo," "Guliston," va Hofiz/Sa'diy g'azallaridan olingan diniy-falsafiy mavzularga bag'ishlanadi.

Munozara Jarayonining Tahlili

Munozara bosqichi talabalarning chuqur bilimi, tahliliy qobiliyati va muloqot ko'nikmalarini sinovdan o'tkazadi. Bu jarayon odatda quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

Mavzu tanlash va tezisni shakllantirish: Talabalarga yoki guruhlariga "Tazkiratul Avliyo," "Guliston," yoki Hofiz/Sa'diy g'azallaridan kelib chiqqan, turli bahs-munozaralarga sabab bo'luvchi dinshunoslik mavzulari taklif qilinadi. Misol uchun:

"Tasavvufdagi o'zlikni yo'qotish (fano) Islom ta'limotiga zidmi?" ("Tazkiratul Avliyo"ga asoslanib)

"Sa'diyning didaktikasi amaliy pragmatizmga asoslanganmi yoki idealistik axloqqa?" ("Guliston"ga asoslanib)

"Hofizning g'azallaridagi 'sharob' va 'mahbuba' so'zlari faqat mistik ma'noga egami yoki dunyoviy ma'nolarni ham o'z ichiga oladimi?" (Hofiz g'azallariga asoslanib)

Dalillarni to'plash va tuzish: Har bir tomon o'z tezisini isbotlash uchun matndan (Qur'on, Hadis, tahlil qilingan asarlar) **aniq dalillar, iqtiboslar va misollar** to'playdi. Bu yerda "O'qish" va "Tafakkur" bosqichlarida orttirilgan chuqur matn bilimi hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Mantiqiy asoslash: Talabalar o'z argumentlarini **mantiqiy jihatdan asoslashga** o'rganadilar. Ular o'z tezislarni mustahkamlovchi va raqib tomonning dalillarini inkor etuvchi kuchli asoslar qurishadi.

Raqib dalillarini inkor etish (rebuttal): Munozaraning muhim qismi raqibning argumentlarini tinglash, ularning zaif tomonlarini aniqlash va ularni ilmiy asosda inkor etishdir. Bu yerda "Muzokara" bosqichida rivojlangan tanqidiy fikrlash va boshqalarning fikrlarini tushunish qobiliyati muhimdir.

Nutq mahorati va taqdimot: Talabalar o'z fikrlarini **aniq, ishonarli va tartibli** tarzda bayon etishga o'rganadilar. Bu og'zaki muloqot, ritorika va jamoat oldida chiqish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Asarlar Bo'yicha Munozara Mavzulari va Kutilayotgan Natijalar

"Tazkiratul Avliyo" bo'yicha munozara

Mavzular:

"Sufiy avliyolarning dunyodan butunlay voz kechishi (zuhd) Islomning dunyoviy hayotga munosabatini noto'g'ri talqin qilishmi?"

"Avliyolar tomonidan ko'rsatilgan karomatlar ilmiy jihatdan tushuntirilishi kerakmi yoki ma'naviy mo'jizalar sifatida qabul qilinishi lozimmi?"

"Al-Hallojning 'Ana al-Haqq' ('Men Haqiqatman') bayonoti ilohiy birlikni ifodalaydimi yoki shirk (butparastlik) hisoblanadimi?"

Kutilayotgan natijalar: Talabalar tasavvufning Islomdagi o'rnini, uning asosiy tushunchalari va ularning shar'iy jihatdan qabul qilinishi borasidagi turli ilmiy yondashuvlarni tushunadilar. Ular shaxsiy e'tiqodni ilmiy dalillar bilan himoya qilishni o'rganadilar.

"Guliston" bo'yicha munozara

Mavzular:

"Sa'diyning 'Podshohlar hikmatlari' haqidagi boblari adolatli boshqaruv uchun universal modelni taklif qiladimi yoki faqat o'z davri kontekstida ahamiyatlimi?"

"Gulistondagi ayollarning tasviri o'z davrining ijtimoiy normalarini aks ettiradimi yoki Sa'diyning shaxsiy genderga oid qarashlarini ifodalaydimi?"

"Sa'diyning boylik va qashshoqlikka oid ta'limotlari zamonaviy iqtisodiy tizimlarga qanchalik mos keladi?"

Kutilayotgan natijalar: Talabalar Islom axloqi va siyosatshunosligining amaliy jihatlarini, Sa'diyning ijtimoiy tanqidlarini va ularning bugungi kundagi dolzarbligini chuqur tahlil qilishni o'rganadilar. Ular adabiy matndan ijtimoiy-siyosiy xulosalar chiqarish mahoratini oshiradilar.

Hofiz va Sa'diy g'azallari bo'yicha munozara

Mavzular:

"Hofiz she'riyatining asosan mistik yoki asosan dunyoviy (ishqiy/ijtimoiy) talqin qilinishi to'g'rimi? Ikki yondashuvni taqqoslang."

"Sa'diy g'azallaridagi sevgi tasviri ilohiy sevgi tushunchasini to'liq ifodalaydimi yoki faqat insoniy muhabbatni tarannum etadimi?"

"Hofizning zohidlarni tanqid qilishi Islomda din ulamolariga hurmatsizlikmi yoki chinakam dindorlikka chorlovmi?"

Kutilayotgan natijalar: Talabalar fors g'azaliyoti va uning murakkab ramziyligini dinshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilishni o'rganadilar. Ular diniy matnlardagi turli talqin usullarini tushunadilar va adabiy asarlarning chuqur diniy-falsafiy ma'nolarini baholashni bilib oladilar.

"Munozara" Metodining Umumiy Ilmiy Natijalari

"Munozara" bosqichi talabalarni **intellektual jihatdan mustaqil va tanqidiy fikrlovchi olimlarga** aylantirishni maqsad qiladi. Bu usul quyidagi muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi:

Ilmiy bahslashish qobiliyati: Ma'lumotlarga asoslangan, mantiqiy va hurmatli bahslarda ishtirok etish.

Tadqiqot va dalil-isbot: Argumentlarni shakllantirish uchun keng qamrovli tadqiqotlar olib borish va dalillar to'plash mahorati.

Og'zaki va taqdimot ko'nikmalari: Fikrlarni aniq, ishonarli va tizimli tarzda bayon etish.

Kompression tahlil: Murakkab mavzularni bir necha nuqtai nazardan tahlil qilish va ularning barcha jihatlarini tushunish.

Hurmat va bag'rikenglik: Turli diniy va falsafiy nuqtai nazarlarga hurmat bilan yondashish va konstruktiv munozara madaniyatini shakllantirish.

"Munozara" metodi talabalarni fors tilidagi diniy matnlarni chuqur tushunish va ulardan kelib chiqqan dinshunoslik mavzularida samarali bahslashishga tayyorlaydi. Bu ularning akademik va shaxsiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, kelajakda murakkab diniy-falsafiy masalalarni tahlil qilishda kuchli asos yaratadi.

Bu usul konstruktiv o'qitish nazariyalariga mos keladi va chuqur bilim olishni rag'batlantiradi (Bruner, 1966).

Metodologiya

Keys stadi usulida Ishtirokchilar (talabalar yordamida) tahlilga tortib ko'rildi. Bunda O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasining 30 talabasi (15 tajriba guruhi, 15 nazorat guruhi - Davomiylik: 12 haftalik tajriba).

Quyidagi usullardan foydalanildi:

- Testlar (o'qish tushunish, lug'at va ilohiy tahlilni baholash).
- Dars kuzatuvlari (talabalarning ishtirokini qayd etish).
- So'rovnomalar va intervyular (talabalarning fikrlarini yig'ish).

Jarayon

- Tajriba guruhi: 2R2D metodi bilan fors tilidagi diniy matnlar asosida o'qitildi.
- Nazorat guruhi: An'anaviy usulda o'qitildi.
- Ma'lumotlar excell dasturida tahlil qilindi.

Natijalar va tahlil

Statistik natijalar:

- Tajriba guruhi nazorat guruhiga nisbatan 25% yuqori tushunish ko'rsatkichiga erishdi.

- Munozaralar nutq va fikrlash qobiliyatini sezilarli darajada yaxshiladi.
- Talabalarning fikrlari :
- Fors tilidagi matnlarni o'qishda ishonch ortgani haqida bildirishdi.
- Muzokaralar diniy tushunchalarni tushunishga yordam berdi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

2R2D metodi O'zbekiston talabalari orasida fors tilini o'rganish va ilohiy mavzularga chuqurroq kirib borishda samarali ekanligi isbotlandi. Kelajakda boshqa islom ta'lim muassasalarida ham qo'llash mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Bruner, J. (1966). *Ta'lim nazariyasiga doir*. Harvard University Press.
2. Vygotskiy, L. (1978). *Ijtimoiy psixologiya*. Harvard University Press.
3. Swain, M. (1985). "Ikkinchi tilni o'zlashtirishda muloqot qobiliyati." *Til o'rganish nazariyasi*.